

ANMA

PERTEV NAILİ BORATAV

*Dr. Dilek ÇİFTÇİ-YEŞİLTUNA

Burada 1998 yılında vefat eden Türk ve Dünya folklor çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Boratav'ın bir bilim adamı olarak yaşamından ve çalışmalarından kısaca söz etmek istiyoruz. Bu yazı, onun çalışmalarının ne tahlili ne de dökümü olacaktır. Yapmaya çalışacağımız, Boratav'ın tüm yaşamını kapsayan bilim adamı kişiliğinin ortaya çıkış biçimini yansıtmaya çalışmak olacaktır.

Boratav, 1907 yılında Gümülçine'nin Darıdere ilçesinde doğmuştur. Babası kaymakam olduğu için çok yer değiştirirler. İlkokulu Bolu'nun kazası Mudurnu'da bitirir. Bu süre içinde en fazla Mudurnu'da hayatı geçtiği için kendini Mudurnulu olarak tanımlayacak kadar benimser orayı. Annesiyle olan ilişki yapısının daha sonra yapacağı çalışmaların ilk adımını oluşturduğu görülür. Bu dönemde annesi anlattığı masallarla Boratav'ın folklorla yönelmesinde etkili olduğu gibi sonraları masallar üzerine çalışırken onun özel öneme sahip masal kaynağını oluşturur. (Çağlar, 1995:96-98)

İlkokulu bitirdikten sonra 1919 yılında İstanbul'a giden Boratav, orta öğrenimini Kumkapı Fransız Kolejinde (1919-1924) Gelenbevi ve İstanbul liselerinde (1924-1927) tamamlar. 1926-27 yılında İstanbul Lisesi'nde sosyoloji dersinde Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi olmasının, kendisinin hem sonra edebiyat Fakültesine gitmesinde hem de Halkbilimi araştırmalarına ilgi duymasında etkili olduğunu ifade eder. Nitekim, bu konudaki kararını hocası Ülken ile konuşması, onun ilk araştırmasını gerçekleştirmesine yol açar. Söz konusu çalışmayı, her yıl tatilini geçirdiği babasının kaymakamlık yaptığı Mudurnu'da, yerlilerin ağzından çeşitli halk edebiyatı metinleri derleyerek gerçekleştirir (Başgöz, 1998:8-9)

Edebiyat Fakültesi döneminde de Boratav'ın ileriki yıllardaki araştırmacı kişiliği üzerinde son derece etkili olduğu ileri sürülen Türk ve yabancı hocaları olur. Boratav'ın Edebiyat Fakültesi'nde, hocalarından biri George Dumenil'dir. Dumenil ile ilişkisi Fransızca bilmesi nedeniyle kendisine Anadolu seyahatlerinde tercümanlık yapmasıyla yoğun olmuş, söz konusu ilişki ileride Boratav'ın Fransa'ya davet edilmesinde de etkili olduğu tahminleri yapılmasına yol açmıştır. Bu dostluk, bilimsel boyutta da Batının bilimsel yaklaşımlarından etkilenmesini de getirmiştir. Bir diğer hocası da,

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

çalışmalarında destek ve teşviklerini gördüğünü söylediği Fuat Köprülü'dür. 1931'de yanına asistan olarak girdiği hocasıyla ilişkisi öncelikle 1947'lerde bozulur (Başgöz, 1998:7-9;Kayalı 1995:8-2)

Pertev Boratav'ın ilk kitabı olan Köroğlu Destanı Fuat Köprülü'nün başkanı olduğu Türkiyat Enstitüsü tarafından 1931 yılında yayınlanır. Söz konusu çalışma, genel olarak destan, özel olarak da Türk destanları ve onlar arasında Köroğlu Destanı'nın yerini konu alır. Burada, Köroğlu Destanı'ndaki masal öğeleri dinsel öğeler, tarih öğesi ve zamanın, yerin, destan söyleyenlerin ve yazarların etkisi ele alınır. Bir destanı onu oluşturan koşullar ve insanlar temelinde ele alma tarzı, dönemdeki folklor araştırmalarında yenidir. Köroğlu çalışmasında sergilediği bir tavır da, belgelere dayandırmadığı konularda Boratav'ın kesin görüşler ileri sürmemesidir. Bunun yanında çeşitli ülkelerde yayınlanmış çok sayıda yayını değerlendirildiğini gösteren kaynakça, hocanın ele aldığı konulara geniş açıdan bakma tavrının da bir göstergesidir (Başgöz 1998: 7-9)

Böylesi bir alanda ilk çalışmayı gerçekleştirmenin güçlüklerini dile getiren Boratav, yoğun bir araştırmanın ürünü olan eserini, Türk milletinin zaman ve mekan içinde, bütün meziyet ve kusurlarını özünde toplayan kahraman olarak gördüğü Köroğlu'na ithaf eder. Hocası Köprülü'de onun söz konusu çalışmasının alanında örnek teşkil edecek bir değere sahip olduğunu ifade eder (Boratav, 1984:9-12)Gerçekten de daha sonraki yıllar, Boratav'ın çalışması Köroğlu'nun üzerine yapılan incelemelerde temel kaynak olarak kullanılır.

Boratav'ın önemli bir başka yapıtı, folklor ve edebiyat 1939 yılında yayınlanır. İkinci cildini 1945 yılında yayınladığı çalışma, 1929-1945 yılları arasında çeşitli dergilerde çıkan araştırmaları, yazıları içerir. Bu kitaplarla Boratav, o güne kadar gelen ulusçu araştırma geleneğini aşar ve çalışmalarını Batı bilim dünyasının objektif yaklaşımı içinde inceler. Aynı yıllarda Boratav, çalışmalarından etkilendiği araştırmacılarından olan Van Gennep'in Folklor adlı eserini Türkçe'ye çevirir. Kısa süresonra Halk Edebiyatı Dersleri 1942, İzahlı Halk Şiiri anatolojisi 1943 (Halil Vedat Fıratlı ile) ve Pir Sultan Abdal 1943 (Abdülbaki Gölpinarlı ile) isimli çalışmaları birbiri ardından yayınlanır (Başgöz, 1998; 10-12)

Ona göre yaşanan teknik alandaki gelişmeler, halk kültürüyle seçkin (yüksek) kültür arasındaki seviye farklarının giderek azalmasıyla ve halk edebiyatı ürünlerinin çok geçmeden tamamıyla ortadan kalkmasıyla sonuçlanacaktır. Bu nedenle Erzurum'dan başlayarak Doğuya doğru canlı bir anane halinde henüz yaşamakta olan halk hikayeciliğinin ürünlerinin bütün rivayetleriyle ve hızla toplanması gerektiği düşüncesindedir. Bu düşünce onun bu konuda önemli bir eser ortaya koymasıyla sonuçlanır. Halk hikayeleri ve halk hikayeciliği (1946) isimli önemli çalışmasını arkası sıra geleceğini ümit ettiği büyük bir halk hikayeleri külliyatına giriş olarak görmek ister (Boratav,1946:12)Bu eser Profesör Wolform Eberhord tarafından (1975) Almancaya çevrilerek yayınlanır. Boratav, Fakülte'de çalıştığı yıllarda öğrencilerini bilim adamı

kişiliğiyle derinden etkiler. Bunda da onun öğrencilerini folklor ve halk edebiyatı çalışmalarının içine çeken çalışma tarzının önemli payı olduğu söylenebilir. Bu süreçteki hoca öğrenci birlikteliği önemli bir arşiv oluşumunu sağladığı gibi, okulu da söz konusu çalışmalarda önemli bir kaynak olan aşıkların uğrak yeri yaparak, folklor çalışmalarının merkezi haline getirir (Çağlar, 1995; 98; Timuroğlu, 1995; 104-110). Bu dönemde elde edilen ürünler daha sonra çeşitli çalışmalar içinde yer alarak yayınlanır.

Boratav'ın 1938 yılında doçent olarak atandığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki akademik yaşamı 1948'de sona erer. Bu dönem mevcut siyasi iktidar tarafından pek çok bilim adamının üniversitelerden uzaklaştırıldığı bir dönem olur. Boratav, çalışmalarını bu olaydan sonra dışardan sürdürür. 1948-1952 yılları arasında ABD Stanford Üniversitesinde Hoover Kütüphanesi'nin Türkiye bölümünün kuruluşunu Türkiye'den yönetir. 1952 yılında da ölümüne kadar yaşayacağı Fransa'ya gider (Boratav, 1998; Çotuksöken, 1984; 633).

Halk hikayeleri konusundaki önemli eserinden sonra, Boratav'ın masal üzerine yaptığı çalışmaları birbiri ardından yayınladığı görülür. Masalı, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlatıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı olarak tanımlar. Ona göre, uzunca süreli masalların önemli bir üslup ve anlatım niteliğini de her masalda aynı kalabilen tekerlemeler, söz kalıpları "küçükük konu kalıpları" ile masaldan masala değişmekle beraber masalarda milletlerarası ortaklık sağlayan "genişçe konu kalıpları"ni belirler. (Boratav, 1998; 75-76)

Bu alanda en önemli çalışması Prof. Dr. Wolform Ebeshard'la birlikte yaptığı, Almanca olarak Mayence Akademisi tarafından yayınlanan "Türk Halk Masallarının Tipleri" (1953) olmaktadır. Kitabın girişinde araştırmacılar, bu konuda çalışmanın nasıl yapılması gerektiğine değinirler. Bu da, karşılaştırmalı masal araştırmaları metodunun dünya masallarına uygulamadan önce tek bir memleketin masal geleneğinde denenmesi gerektiğidir. Böyle yapılmaması durumunda, yani dar bir bölgede masalların nasıl yayıldığı ve yayılma sürecinde nasıl değişmelere uğradığı öğrenilmezse, bunu daha geniş kültür bölgelerinde özellikle ulusal sınırların dışında yaparken yanılığa düşülür. Söz konusu eser yayınlandıktan sonra, bu konuda araştırma yapan bilim adamları için bazılarının çalışmalarını tekrar gözden geçirecek kadar önemli bir başucu kitabı olur. Dolayısıyla kitap dünya masal tiplerinin bir boşluğunu ortaya çıkardığı gibi bu boşluğu dolduran bir eser olur. (Başgöz, 1998; 12-14)

Yaşamının her döneminde her anını derleme çalışmaları yaparak geçiren Boratav, ulaştığı zengin masal birikimini ardarda kitaplar yayımlayarak ortaya koyar. Bunlardan bazıları tarih sırasıyla "Contes Tures" 1955 Paris; "Zaman Zaman İçinde" 1958 Remzi Kitabevi; Le Tekerleme Contribution A Letude; Turkische Volkmarchen, 1967; "az gittik Uz Gittik" 1969, Bilgi Yay. Ve "Contes de tuquie" 1977 Maisonneuve Yay. Olmaktadır (Başgöz, 1998; 16-17)

Boratav'ın son kitabı "Nasreddin Hoca" olur. Böylece Nasreddin Hoca Hikayeleri ilk kez, çağın en büyük halk bilimcilerinden birinin yarım yüzyıla yakın bir süreye yayılan uğraşı sonunda, bütünlüğünde biraraya getirilir. Kitabı Türkiye'de bir banka basar. , fakat dağıtılacağı sırada fıkralar arasında müstehcen fıkraların olması nedeniyle dağıtımına verilmez ve depoda tutulur. Bunun üzerine, kitabı Edebiyatçılar Derneği yayınlar. (1996) Aynı dernek 1993'te, kuşağının acı çektirilen gönül ve bilim adamı olan , bugünün klasikleşmiş araştırmalarıyla Türk Halkbiliminin pertavsız ve pusulası olarak tanımladığı Boratav'a onur belgesi ve madalyadan oluşan 1993 onur ödülünün verilmesi kararını alır (Boratav, 1996;4; Başgöz, 1998; 17-18).

Türk folkloru üzerindeki çalışmaları nedeniyle Boratav'a Fransa'nın en büyük bilim araştırma madalyası verilir. 1995 yılında da T. C. Kültür Bakanlığı kendisine Türk kültürüne üstün hizmet ödülü vermiştir. Bu ödül, dönemin kültür bakanınca Türkiye'nin Boratav'dan bir özür dilemesi olarak sunulur (Başgöz, 1998; 19-20).

Türk Halkbiliminin kurucusu olan Pertev Naili Boratav "folklor" yerine "Halkbilimi" kavramını da öneren ve yerleşmesini sağlayan bir kişidir. O yalnızca bir folklor ve halk edebiyatı uzmanı değil Türk edebiyatını bütünselliği içinde gören, etkileşimleri bulup ortaya koyan yetkin bir edebiyat araştırmacısı ve incelemecisidir (Çotuksöken, 1984; 634). Dağlarca, "Boratav'a ağıt" başlıklı şiirinde onu, Anadolu'nun söylenceler derleyicisi olarak ifade eder (F. H. Dağlarca, 1998; 3).

Boratav Halkbilimi ile ilişkili oluşu yakın alanlar arasındaki farkı ortaya koyarken bir halk bilimcinin nasıl olması gerektiğini de açıklar.

"...Halkbilimi konusuna giren söz sanatı ürünü ise (bir türkü, bir masal vb.) doğduğu andan başlayarak yayıldığı çağlara çevrelere yayıcısının çeşitli ruh halleriyle, dinleyici-yayıcı ilişkilerine vb sayısız şartlara göre değişik biçimlerinin herbiriyle ayrı değer taşır; halk bilimcinin işi bu yapıtların çağlar boyunca geçirdikleri değişimleri ve bunlarla toplum arasındaki ilişkileri izlemek, anlamlandırmaktır; o, bunların gelişimleri izinden giderek konuların bütünüyle ya da onların örgülerini meydana getiren motiflerin, bir bölgeden başkasına, ülkeden ülkeye, ulustan ulusa geçişlerini, böylece de dünyamızın birbirinden uzak köşelerindeki insan topluluklarının alışverişlerini aydınlatma çabasında bir katkıda bulunacaktır" (Boratav, 1988:12)

Yukarıda tanımlanan Halkbilimci tavrına sahip olduğu herkesçe kabul edilen, hem ulusal hem de uluslar arası boyutta çalışmalara önemli katkılarda bulunan Boratav'ın son yıllardaki kaygısı yine çalışma alanıyla ilgilidir. "Doksan yaşındayım. Çeşitli araştırmalarımda, yayınlarımda bu arşiv malzemesinin sadece bir bölümünü kullanabildim. Arşivin benden sonra yitip gitmemesi son yıllarımda ana sorunlarımdan biri olmuştur." (Yavuz, 1998;118) 1952 yılından beri yaşamını sürdürdüğü Fransa'da vefat eden çalışmalarıyla ve bilim adamı kişiliğiyle, Türk ve yabancı birçok araştırmacıyı etkilemiş ve yönlendirmiş olan Boratav bundan sonra da bilim çevresini etkilemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Başgöz, İlhan; **Pertev Naili Boratav'ın Türk ve Dünya Folklor araştırmalarındaki Yeri** Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 14 Haziran-Temmuz 1998, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili; **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**, Adam Yay. , 1946, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili; **Köroğlu Destanı**, Adam Yay. , 1984, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili; **Nasreddin Hoca**, Edebiyatçılar Derneği Yay. 1996, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili; **Türk Halk edebiyatı**, Gerçek Yay. , 1998, İstanbul.
- Çağlar, Ali Özenc; **Pertev Naili Boratav'la Söyleşi**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Çotuksöken, Yusuf; **"P. N. Boratav Folklor ve Edebiyat, 1982, I"** Der: Arslanoğlu İbrahim; O. Aydın vd. Folklor ve Edebiyat, I, 1984, Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları, A. S. Y.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü; **Pertev Naili Boratav'a Ağıt**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 13 Şubat 1998, Ankara.
- Kayalı, Kurtuluş; **Çevresiyle ve Geçmişle Barışık Bir Düşünce Adamı: Pertev Naili Boratav** Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Timuroğlu, Vecihi; **Pertev Naili Boratav: Türk Halkbiliminin Kurucusu** Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Yavuz, Muhsine H. ; **Boratav Arşivi Endişesi**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 13 Şubat 1998, Ankara.